

С. І. Киреев

Економічна криза

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – порушення рівноваги між попитом і пропозицією на товари та послуги, що спричинює депресивний процес в економічній кон'юнктурі. Цей термін також використовують на позначення однієї з фаз відтворюв. циклу, який послідовно включає Е. к., [депресію](#), поживлення та підйом; заг. або притаман. окремій галузі чи регіону стану пригніченої кон'юнктури. В історії людства Е. к. первісно відбувались у формі кризи недовиробництва аграр. продукції, від серед. 19 ст. – недоспоживання, пов'язаного із порушенням рівноваги між пром. виробництвом і платоспромож. попитом. Е. к. проявляється у перевиробництві товар. (зростанні нереалізов. продукції), перенагромадженні вироб. (недовантаженні вироб. потужностей) та грош. (збільшенні кількості не вкладених у виробництво грошей) капіталів, рості кількості банкрутств, безробіття. Підсумк. результатом є зростання вироб. витрат, падіння цін, прибутку, зниження заробіт. плати та життєвого рівня населення. Кризи можуть бути галуз. (пром., аграр., буд.), структур. (охоплюють декілька взаємопов'язаних галузей), нац., регіон. (декілька країн одного регіону) й світовими. До 20 ст. вони одночасно відбувались максимум у 2–3-х країнах, згодом почали набувати міжнар. характеру, оскільки розвиток торгівлі, через взаємодоповнюваність і конкуренцію, створив сприятливі умови для розповсюдження криз. В останні десятиліття світ. співтовариство розробило певні механізми запобігання Е. к. (зміцнення держ. регулювання госп. процесів, створення міжнар. фінанс. організацій, проведення моніторингу тощо), однак їх ефективність поставила під сумнів фінанс. (особливо іпотечна) криза, що розпочалася 2008.

Україна, як і всі країни з перехід. економікою, пережила особл. вид кризи – трансформац. спад (термін ввів у наук. обіг угор. економіст Я. Корнаї). На його думку, глибока криза перехід. економіки обумовлена тим, що попередні планові механізми організації госп. діяльності вже зруйновані, а нові ринк. ще слабкі або відсутні взагалі. Однак насправді причиною трансформац. спаду було обрання Україною такої концепції проведення ринк. реформ, як т. зв. шокова терапія, що ґрунтується на ідеях монетаризму – сучас. варіанта ліберал. ринк. теорії, який часто називають чиказ. школою, оскільки його теор. положення розробив проф. Чиказ. університету М. Фрідмен і його прибічники. Монетаристи вважають ринок найефективнішою формою екон. діяльності, здатною до самоорганізації. Виходячи з

цього постулату «ринк. фундаменталізму» вони стверджують, що трансформац. перетворення повинні проходити за мін. участі держави, гол. завданням якої є підтримання стабільності фінанс. системи, оскільки без стабіл. грош. одиниці ринок не може існувати (боротьба з інфляцією – основа монетарист. доктрини). Осн. інструментом антиінфляц. політики монетаристи вважають швидкоплинну лібералізацію цін та різке скорочення держ. витрат (саме це і називають власне «шоковою терапією»). Варіант доктрини «шокової терапії» для практич. застосування, запропонований проф. Гарвард. університету Дж. Саксом, у серед. 1980-х рр. випробуваний у латиноамер. країнах для розв'язання макростабілізац. (фінанс.) проблем. Ці країни на той час справедливо вважали «банановими респ.», де панували військ. хунти та великі землевласники, тому їхній досвід макроекон. (фінанс.) стабілізації не можна вважати універсал. щодо розв'язання перехід. (більш складних за своєю природою) проблем. Однак за рекомендаціями міжнар. фінанс. організацій варіант «шокової терапії» Дж. Сакса був прийнятий як екон. курс у країнах з перехід. економікою, зокрема в Україні, а сам він став екон. радником урядів РФ, Казахстану та ін. країн СНД. На пострад. просторі, де існував потуж. реал. сектор економіки (напр., пром-сть високих технологій), така політика призвела до знач. збитків. Спад ВВП, пром. і с.-г. виробництва в Україні у 1991–99 мав надзвич. характер. За цей період, порівняно з 1990, ВВП скоротився на 59,4 %, пром. продукція – на 49,5 %, продукція с. господарства – на 66,2 %. За підсумками 2008 ВВП України становив 74,1 % від рівня 1990. Восени 2008, нац. економіка зазнала руйнів. втрат через світ. фінанс.-екон. кризу, зокрема вдвічі скоротилися зовн. ринки для вітчизн. підприємств. Криза вкрай негативно вплинула на стан банків. і фінанс. системи України, в 1,8 раза девальвувала гривню щодо дол. США. Однак, починаючи від серпня 2009, в економіці України спостерігаються елементи стабілізації.

Рекомендована література

1. Абалкин Л. И. В тисках кризиса. Москва, 1994;
2. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання. Х., 2000;
3. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України. К., 2002;
4. Гальчинський А. С., Єщенко П. С. Економічна теорія: Підруч. К., 2007.

Бібліографічний опис:

Економічна криза / С. І. Киреєв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18776>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).